

Rekomendacje dotyczące polityki kulturalnej dla miast Metropolii GZM

**KTW_
GZM_
2029**

Preambuła

Kultura to sposób życia ludzi. Tworzymy ją razem i wpływa ona na wszystkie sfery rzeczywistości. Tradycyjnie kulturę rozumie się jako działalność artystyczną. Chcielibyśmy wskazać, że należy ją rozumieć znacznie szerzej. Kultura wyraża się we wszystkim, co robimy, a dzięki ludziom kultury jesteśmy jej bardziej świadomi. Ich ważne zadanie to uwrażliwianie i uświadamianie, w jakich miejscach potrzebne są zmiany.

Jednym z niezbędnych działań jest ograniczanie nierówności. Mimo ratyfikacji międzynarodowych konwencji i krajowej legislacji nierówności są często przeszkodą nie do pokonania zarówno w codziennym życiu, jak i w dostępie do kultury. Nawet jeśli pozornie działamy zgodnie z prawem, często nie mamy dość wiedzy albo wystarczającej wrażliwości, by je dostrzec i im przeciwdziałać.

Nasz styl życia i sposób widzenia świata są zakorzenione w przeszłości, która nie sprzyjała wyrównywaniu szans i niwelowaniu różnic. Wciąż w wielu działaniach nieświadomie powtarzamy błędy poprzednich systemów, które wzmacniają istniejące nierówności i tworzą nowe. Wielu zaniedbań nie widzimy. Potrzebujemy badania, odkrywania, doświadczania, nauki patrzenia i słuchania, żeby zapobiegać tworzeniu nowych nierówności i usuwać dobrze znane nam już bariery.

Zaniedbania widać również w innych sferach rzeczywistości. Perspektywa sprawiedliwości społecznej pozwala inaczej spojrzeć na znaczenie działań proekologicznych, szczególnie jeśli naszą wrażliwość rozciągniemy też na istoty pozaludzkie. Nasze rozumienie kwestii transformacji pogłębia się, a zmiana stylu życia przestaje być wyrzeczeniem dla samej idei – zmieniamy się dla wspólnego dobra.

Wspólne dobro jest tym, co robimy dla siebie nawzajem. W czasach kryzysu wspólne działania są konieczne, żeby przetrwać. Duch wspólnoty budzi się, gdy wyraźnie czujemy potrzebę współdziałania. Wspólnoty lokalne wciąż nie są jednak wystarczająco doceniane. Chcemy podnieść ich rangę i pokazać ich znaczenie poprzez wspieranie działań kulturalnych, które z jednej strony je wzmacniają, a z drugiej pozwalają im tworzyć nowe wartości, pogłębiać osiągnięcia i rozwijać się. Szansa na wyjście z kryzysu klimatycznego leży najprawdopodobniej we wzmocnieniu lokalnych działań, a więc też lokalnych wspólnot.

Dla rozwoju społeczności lokalnych, a zarazem ich kultury, istotne jest działanie na rzecz partycypacji. Aktywne uczestnictwo w kulturze to uznanie, że artystami są nie tylko wielcy twórcy. Wszyscy tworzymy kulturę, również poprzez jej aktywny odbiór. Nie tylko kultura wysoka jest warta uznania. Kultura tworzona oddolnie i lokalnie potrzebuje docenienia, promowania i wsparcia, aby mogła się rozwijać i doskonalić. Lokalne wydarzenia kulturalne są ważniejsze dla rozwoju poczucia sprawczości i postaw obywatelskich niż masowe wydarzenia popkulturowe.

Dla lepszego wzajemnego zrozumienia potrzebujemy intensywnych kontaktów i nawiązywania osobistych relacji, szczególnie z tymi, którzy reprezentują nieznaną nam sferę rzeczywistości. Potrzebujemy otwartych wspólnot, otwartych umysłów i serc, dzięki którym docenimy, jak wielkim bogactwem jest nasza różnorodność. Górny Śląsk i Zagłębie Dąbrowskie to tygiel tożsamości i kultur. Nasze kulturowe bogactwo ciągle jednak jest za mało widoczne i za mało docenione. Wiele przejawów naszej kulturowej różnorodności ciągle nie jest wystarczająco docenianych przez nas samych. Czas więc na włączenie w życie wartości dotąd pomijanych. Tożsamość lokalna to istotny składnik kultury – to ona łączy nas z miejscem i historią. W codziennym życiu potrzeba dla niej więcej uznania.

Jednym z głównych problemów trapiących świat kultury jest komercjalizacja. Bardzo trudno uzyskać dofinansowanie na wydarzenia, które nie mają szans na przyciągnięcie szerokich rzesz ludzi. O ile na masowy koncert czy głośną wystawę relatywnie łatwo jest zdobyć wsparcie pieniężne od samorządów, to na mniejsze działania w dzielnicach, skierowane do wąskich grup, uzyskanie finansowania jest często niemożliwe.

Komercjalizacja szkodzi także całemu sektorowi publicznemu, doprowadzając do likwidacji najmniej rentownych połączeń transportu zbiorowego czy do zapaści najniżej wycenianych świadczeń medycznych (np. psychiatrii dziecięcej). W jej wyniku dochodzi do obniżenia dostępności usług publicznych, na czym cierpią osoby zamieszkujące nie-uprzywilejowane dzielnice i najmniej zarabiające.

Kultura jako usługa publiczna

Administracja i samorządy powinny zacząć traktować finansowanie kultury jak jedną z kluczowych usług publicznych, taką jak wodociągi czy transport zbiorowy. Należy zadbać o równy dostęp do niej dla wszystkich osób zamieszkujących Metropolię. Imprezy masowe są hołubione i chętnie finansowane przez prywatnych sponsorów. Samorządy powinny się skupić na aktywizacji osób biernych lub wykluczonych kulturowo. Aktywizacja kulturowa osób zamieszkujących Metropolię siłą rzeczy będzie się składać z działań o większej częstotliwości, prowadzonych na szczeblu wspólnot lokalnych (w osiedlach i dzielnicach).

Nieaktualność piramidy Masłowa

Wciąż dominuje tradycyjne podejście do kwestii potrzeb człowieka jak do struktury hierarchicznej: najpierw należy zaspokajać potrzeby biologiczne i bytowe, a następnie w kolejności od najważniejszych do najmniej istotnych. Setki lat temu, czyli w tak zwanej epoce maltuzjańskiej, gdy dochody na głowę właściwie nie wzrastały, myślenie o potrzebach ludności w sposób hierarchiczny mogło mieć sens. W XXI wieku to jednak archaizm.

Od czasów transformacji gospodarczej z lat 90. przekonuje się nas, że najpierw należy się zająć wzrostem ogólnej zamożności, a problem nierówności można rozwiązać w drugiej lub jeszcze dalszej kolejności. Takie podejście jest głęboko wadliwe. Kraje, w których wzrost zamożności postępował równocześnie z redystrybucją i rozwijaniem usług publicznych, stały się jednymi z najmniej rozwarstwionych na świecie. W państwach, które skupiły się tylko na wzroście ogólnego bogactwa, usługi publiczne leżą odłogiem, a nierówności są ogromne.

Analogicznie należy spojrzeć na publiczne finansowanie kultury. Nie można lekceważyć problemu nierównego dostępu do kultury i czekać z jego rozwiązaniem na tak zwane lepsze czasy. Dostęp do kultury należy rozwijać równoległe z komunikacją zbiorową czy standardami w edukacji.

Kapitał kulturowy – klucz do wyjścia z wykluczenia ekonomicznego

Budowa kapitału kulturowego wśród osób nieuprzywilejowanych ułatwia wyjście z wielu wymiarów wykluczenia, w tym także ekonomicznego.

Na ogólną nierówność szans wpływają różnice w dostępie do trzech podstawowych kategorii kapitału – materialnego, społecznego i kulturowego. W różnych państwach mają one różną wagę. W Polsce na rozwarstwienie ekonomiczne największy wpływ mają różnice w kapitale kulturowym. Dzieci mające rodziców z wyższym wykształceniem mają znacznie większe szanse na ukończenie studiów niż te, których rodzice uzyskali wykształcenie zawodowe. Statystycznie, ukończenie studiów prowadzi do uzyskania znacznie wyższych dochodów niż ukończenie szkoły średniej lub zawodowej.

Na kapitał kulturowy należy jednak patrzeć szerzej – to nie tylko wykształcenie, ale też cały zasób kompetencji pomagających odnaleźć się w różnych sytuacjach. Rozwijanie kapitału kulturowego wśród osób wykluczonych nie tylko zaspokoi ich potrzeby kulturalne, ale przede wszystkim ułatwi im wyjście z wykluczenia. Dzięki nabyciu kapitału kulturowego będą bardziej pewne siebie i świadome swoich praw obywatelskich.

Finansowanie działań poprawiających dostęp do kultury pomaga więc ograniczać nierówności ekonomiczne i minimalizować wykluczenie społeczne. To inwestycja w osoby nieuprzywilejowane, które dzięki temu zyskają nowe kompetencje w relacjach społecznych. Dostęp do kultury może mieć równie duży wpływ na zmniejszanie ubóstwa co transfery pieniężne.

Kultura od tysiącleci jest sposobem odnajdywania się człowieka w świecie, który go otacza. Stanowi próbę zrozumienia rzeczywistości oraz, co równie ważne, wyrażenia swoich wobec niej emocji. Rola kultury wydaje się tym bardziej istotna dziś, gdy zmiany w świecie nabrały tak dużej dynamiki. Coraz szybciej trzeba przystosowywać się do nowej sytuacji społecznej, zawodowej, komunikacyjnej, technologicznej, wobec tego jest ona nie do przecenienia. Powinniśmy w sferę kultury jako społeczeństwo inwestować, wzmacniać ją, dostrzegać potencjał. To ona pozwala nam przetrwać, trwać i znaczyć.

Rekomendacje

Ludzka Wyspa Ciepła

1. Utworzenie Programu „Ludzka Wyspa Ciepła” (Metropolitalnego Programu Rozwijania Życzliwości i Otwartości Lokalnej), obejmującego:
  - budowanie zaufania i współdziałania w oparciu o życzliwość i otwartość – prowadzenie polityki „uchylonych drzwi”,
  - zbadanie, czy osoby sprawujące władzę, będące na stanowiskach urzędniczych, lidarskie, grupy nieformalne i organizacje pozarządowe wzajemnie się znają,
  - działania na rzecz integracji i lepszego wzajemnego rozumienia się – tworzenie okazji do spotkania i lepszego poznania się środowisk lokalnej kultury i administracji,
  - promowanie dobrych praktyk i programów pilotażowych dotyczących rozwiązań sprzyjających budowaniu dobrych relacji między społecznościami a administracją,
  - szkolenia i warsztaty z metod komunikacji dla osób pełniących funkcje urzędnicze, osób zamieszkujących Metropolię, grup nieformalnych i NGO-sów (przygotowanie pakietu szkoleń w ramach ESK),
  - treningi porozumienia i empatii (np. Komunikacja ucieleśniona, Porozumienie Bez Przemocy itd.),
  - budowanie bliskich relacji z miejscem zamieszkania i włączenie ich do działalności artystycznej,
  - uwrażliwianie na zagrożenie wykluczeniem.
2. Wykreowanie zawodu i stanowiska w samorządzie polegającego na animowaniu społeczności lokalnych w obszarze kultury, do którego zadań należałyby:
  - animacja kultury (ożywianie środowiska lokalnego, budowanie sieci lokalnej i wspieranie lokalnych osób lidarskich),
  - diagnozowanie (badanie potrzeb, barier i zasobów lokalnych w obszarze kultury,
  - wytyczanie możliwych kierunków działań i projektów wydarzeń),
  - pośredniczenie (tłumaczenie) ułatwiające porozumienie się społeczności z administracją.
3. Utworzenie, w oparciu o istniejące zasoby i z uwrażliwieniem na specyfikę lokalną, realnego miejsca kontaktów i wymiany pomysłów (i jego wirtualnego odpowiednika).
4. Mapowanie miejsc spotkań grup formalnych i nieformalnych.

Kultura, sport i ciało

1. Traktowanie sportu amatorskiego jako elementu życia społecznego, kulturalnego oraz tożsamości lokalnej (np. organizacja lokalnych i podwórkowych turniejów, gier i zabaw).

2. Uznanie sportu za proces wychowawczy oraz integrujący społeczności lokalne, opracowanie strategii wsparcia rozwoju sportu amatorskiego z zabezpieczeniem środków finansowych.
3. Upowszechnianie definicji „życia w zdrowiu” jako ogólnego dobrostanu fizycznego, psychicznego i społecznego, a nie wyłącznie braku chorób.
4. Uwzględnianie w projektowaniu przestrzeni publicznych miejsc do rekreacji, zabaw i uprawiania sportu (w ramach promocji zdrowego stylu życia, bezpieczeństwa i integracji), konsultując to wcześniej z grupami docelowymi.
5. Rozwój turystyki lokalnej/regionalnej jako:
  - narzędzia edukowania o lokalnej historii, twórczości, architekturze stanowiących o wartości różnych miejsc w regionie,
  - sposobu poznawania kulturowej różnorodności regionu,
  - powszechnie dostępnej formy rekreacji i wypoczynku bez barier,
  - aktywności włączającej,
  - narzędzia pielęgnowania i rozwijania przejawów lokalnych tożsamości oraz działalności edukacyjnej ukierunkowanej na zewnątrz regionu.

Finanse

1. Stworzenie kryteriów jakościowych, innych niż frekwencja, uwzględnianych w procesie przyznawania dotacji na imprezy masowe.
2. Weryfikowanie umów dotacyjnych w taki sposób, aby środki publiczne nie służyły finansowaniu imprez komercyjnych.
3. Zwiększenie budżetu na kulturę w jednostkach samorządu terytorialnego (zarówno dotacji podmiotowych, jak i celowych oraz infrastrukturalnych).
4. Stworzenie Budżetu Obywatelskiego Metropolii (BOM), nakierowanego na działania integracyjno-kulturalne.
5. Wykluczenie z Budżetów Obywatelskich instytucji finansowanych z budżetów JST.
6. Powiązanie cen biletów na wydarzenia kulturalne, realizowane ze środków publicznych, z wysokością wynagrodzenia minimalnego.
7. Preferowanie formy konkursowej nad przetargową w organizowaniu i współorganizowaniu wydarzeń kulturalnych.
8. Zwiększenie budżetu na otwarte konkursy ofert w obszarze kultury.
9. Wprowadzenie programu zniżkowego (typu metropolitalna karta mieszkańca) w obszarze kultury.
10. Opracowanie strategii wizerunkowej dla wydarzeń organizowanych w przestrzeniach publicznych miasta.

Huby

1. Stworzenie sieci hubów – instytucji parasolowych dla osób tworzących i organizujących kulturę (mających siedziby z zapleczem technicznym, portal internetowy, pomoc prawną i księgową, networking, mentoring, sponsoring, dostęp do osób eksperckich, tablicę ogłoszeń, informacje o naborach, bazy danych oraz bazy infrastruktury: sal, sprzętów, instrumentów, oświetlenia).
2. Wykorzystanie hubów do włączenia lokalnych grup do działań kulturalnych.

Edukacja

1. Stworzenie strategii edukacji w zakresie kultury i sztuki dla dzieci (już od przedszkola) i młodzieży.
2. Wprowadzenie do systemu edukacji regionalnej elementów edukacji lokalnej, obejmującej odkrywanie historii swojej małej ojczyzny.

Administracja i samorząd

1. Redefiniowanie relacji władzy.
2. Rozwój kompetencji miękkich osób zajmujących stanowiska kierownicze w urzędach i instytucjach.
3. Stworzenie zrębów empatii instytucjonalnej.
4. Poprzedzanie dialogu diagnozą grupy docelowej.
5. Poprawa świadomości społecznej w zakresie barier stojących przed różnymi grupami społecznymi (za pomocą np. kampanii informacyjnych).
6. Stworzenie narzędzi edukacyjnych („manuali”) dla administracji i samorządów, opartych o pogłębioną diagnozę rozumienia kultury przez społeczności lokalne (wcześniejsze zabezpieczenie środków na te badania).
7. Organizacja szkoleń z projektowania uniwersalnego.

Kultura jako podstawa życia społecznego oraz forma dialogu

1. Rozumienie i badanie tożsamości lokalnej w kontekście historycznym i wielokulturowym (np. zorganizowanie konferencji o dziedzictwie lokalnym; ponowne przebadanie tej tożsamości).
2. Obniżenie kosztów dostępu do kultury (w tym weryfikacja dotychczasowych systemów ustalania cenników w instytucjach kultury).
3. Stworzenie przestrzeni do cyklicznego spotykania się i dialogu między ludźmi kultury, administracji, samorządu i polityki (spotkania i debaty tematyczne, kongresy – w tym Kongres Metropolia Kultury – itp.).
4. Zrozumienie różnic między sytuacją w dużych miastach i małych ośrodkach.

5. Wykorzystywanie atutów wielokulturowości Metropolii w poszczególnych działaniach i postrzeganie jej jako szansy.
6. Czerpanie z tożsamości lokalnych podczas organizacji wydarzeń miejskich.
7. Rozumienie odbioru kultury jako uczestnictwa i współtworzenia, a nie biernej konsumpcji.
8. Postrzeganie działalności artystycznej jako formy dialogu i poznania.
9. Wykorzystanie potencjału działalności artystycznej w zakresie poruszania ważnych społecznie tematów i integracji społecznej.
10. Rozumienie sztuki jako działalności pozwalającej na odkrywanie i przepracowywanie kolektywnych traum, związanych z dynamiką zmian społecznych, procesami migracji, wydarzeniami historycznymi, problemami z zakorzenieniem i poczuciem tożsamości oraz przynależności.
11. Rozpoznanie niszowych form uczestnictwa w kulturze jako równoprawnych form działalności kulturalnej (np. kultura klubowa, erpegowa, gamingowa, queerowa itp.).
12. Utworzenie instytucji Centrum Prezentacji, Twórczości i Rezydencji Artystycznej z siedzibą i profesjonalną infrastrukturą, finansowanej przez Metropolię, działającej na rzecz osób prowadzących działalność artystyczną.

Komunikacja i transport

1. Usprawnienie metropolitalnej komunikacji zbiorowej poprzez zwiększenie częstotliwości połączeń (również nocnych) i potraktowanie tego jako długoterminowej inwestycji, prowadzącej do długookresowej zmiany praktyk komunikacyjnych.
2. Rozbudowa siatki połączeń komunikacyjnych w Metropolii, w tym kolei regionalnych oraz nowych linii tramwajowych.
3. Organizacja dodatkowego transportu publicznego w czasie trwania dużych wydarzeń kulturalnych oraz wprowadzenie czytelnych systemów informowania o dostępnej komunikacji.
4. Uwzględnienie potrzeb osób wykluczonych komunikacyjnie podczas planowania wydarzeń kulturalnych.
5. Wprowadzenie systemu preferencyjnych biletów i ulg na dojazd na wydarzenia kulturalne.

Zapobieganie wykluczeniu

1. Uwzględnianie osób i grup zagrożonych wykluczeniem podczas prowadzenia badań dotyczących potrzeb kulturalnych i dostępności do kultury.
2. Uwzględnianie w działaniach potrzeb:
  - osób z niepełnosprawnościami,
  - osób opiekujących się osobami zależnymi,

- rodzin z małymi dziećmi i wielodzietnych,
  - osób starszych,
  - osób LGBTQ+,
  - osób w kryzysach (choroby, bezrobocie, bezdomność, samotność),
  - osób wykluczonych cyfrowo i technologicznie,
  - osób wykluczonych architektonicznie i urbanistycznie,
  - nowych mieszkańców,
  - mniejszości etnicznych,
  - osób wykluczonych językowo (imigranci, G/głusi, turyści zagraniczni, studenci obcojęzyczni),
  - uchodźców (szczególnie Ukraińców jako największej grupy migrantów/uchodźców w Polsce),
  - imigrantów ekonomicznych,
  - gospodarstw domowych w złej sytuacji finansowej,
  - osób neuroatypowych,
  - i innych.
3. Regularna ewaluacja efektów działań z udziałem reprezentantów wyżej wymienionych grup, celem przeciwdziałania wykluczeniu.
  4. Zwiększenie empatii wśród organizatorów kultury poprzez organizację szkoleń i warsztatów na temat sytuacji grup wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem.
  5. Komunikacja między administracją a uczestnikami kultury:
    - Ograniczenie roli BIP jako głównej, a często jedynej witryny informacyjnej.
    - Stworzenie narzędzi komunikacyjnych do szybkiego i prostego przekazywania oraz wymiany informacji.
    - Transparentne i czytelne dla zwykłego obywatela wykazywanie i publikowanie przez gminy sprawozdań z realizacji działań z zakresu kultury, w tym budżetu i jego struktury.
    - Utworzenie jednolitego systemu identyfikacji wizualnej Metropolii poprzez przygotowanie schematu strony internetowej dla zrzeszonych gmin i miast.
    - Organizacja cyklicznych, otwartych spotkań na temat postępów starań o uzyskanie tytułu Europejskiej Stolicy Kultury 2029.

Kultura jako element zielonej transformacji

1. Wykorzystywanie projektów kulturalnych do przygotowania osób zamieszkujących Metropolię na sprawiedliwą transformację energetyczną całego regionu, będącego obecnie największym górniczym ośrodkiem Europy.
2. Wykorzystanie kultury do osvajania z procesem dekarbonizacji i nowymi perspektywami dla Metropolii, które wynikają z tych zmian.

3. Włączenie edukacji ekologicznej do działań kulturalnych w celu upowszechniania założeń zrównoważonego rozwoju.
4. Ograniczenie produkcji gadżetów i druków reklamowych.
5. Umożliwienie rozliczania dodatkowych kosztów proekologicznych w ramach projektów oraz premiowanie projektów uwzględniających podejście ekologiczne.
6. Zmiana nawyków i zachowań w sektorze kultury poprzez premiowanie korzystania z niskoemisyjnych środków transportu i realne zmniejszenie śladu węglowego.
7. Stosowanie zasad zero waste, reusingu i recyklingu podczas organizacji wydarzeń.

Skład rady konsultacyjnej ESK 2029:

Michalina Bednarek

Andrzej Bogdanowicz

Agnieszka Bugno-Janik

Magdalena Cielecka

Dagmara Gumkowska

Karolina Jakoweńko

Waldemar Jan

Arnika Kluska

Justyna Szklarczyk-Lauer

Dominik Tokarski

Przemysław Walas

Piotr Wójcik

Więcej informacji o radzie i procesie aplikowania Katowic i GZM do konkursu o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury 2029: www.katowicegzm2029.eu.

**KTW_
GZM_
2029**

Zrealizowano z udziałem środków finansowych z budżetu Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii.